

Afsluttende svar til Jan Pedersen

AF PER BOJE

Jan Pedersens replik bekræfter, at der er langt mellem vores læsning af de samme tekster og mellem hans og mit historiesyn. Jan Pedersen skrev i sin anmeldelse (*Historisk Tidsskrift*, 2021:2, s. 506-514), at mine to bind repræsenterer en konservativ ideologi. Det mente han at kunne underbygge med nogle eksempler. Disse eksempler gendrev jeg i mit ovenstående svar. Det forholder han sig ikke til i sin replik. Derimod fortæller han læseren, at jeg ikke kan skelne mellem ideologikritik af en tekst og diskussion af personlige holdninger. Det underbygger han med, at jeg i min replik som en form for bonusoplysning skrev, hvor jeg ikke stod politisk. Anledningen til, at jeg inddrog dette element, var, at han i sin anmeldelse nævnte, at jeg måtte forventes i et kommende bind 3 at vurdere Socialdemokratiet og arbejderbevægelsen som havende haft en negativ indflydelse på udviklingen af dansk velstand. Her er det jo altså Jan Pedersen, der blander tingene sammen og forventer en bestemt fremstilling af historien som følge af personlige politiske tilbøjeligheder. Så er det vel på sin plads, at jeg gør rede for, at det ikke er sådan, jeg arbejder.

Lad mig give et andet eksempel på vores forskellige læsninger. Jeg medgav imødekommende i min replik, at der i mine to første bind kunne have været en mere udfoldet historiografisk redegørelse for, hvad jeg gengiver som grundfortællingen om Danmarks vej til velstand. I sin replik fremstiller Jan Pedersen det som en ny erkendelse, at grundfortællingen er mere nuanceret i dele af ikke mindst den nyere faglitteratur. Her havde det klædt Jan Pedersen, om han allerede i sin anmeldelse havde medgivet, at jeg giver udtryk herfor, bl.a. i bind 2, hvor jeg f.eks. kan henvise til min korte redegørelse for historiografien s. 37ff., især s. 39-42, med varedeklarationen for bindet.

Denne varedeklaration indledes med sætningen: „I de seneste års forskning er der en klar tendens til at gøre op med grundfortællingen om den danske vej til velstand“. Jeg gør det klart, at jeg står på skuldrene af denne tidligere forskning. Jeg gør også opmærksom på landbrugets store eksportbetydning og den afledte efterspørgsel herfra til byernes virksomheder. Og jeg gør opmærksom på, at denne efterspørgsel kunne imødekommes takket være „danske faglærte arbejderes“ indsats. Jeg gør opmærksom på andels- og arbejderbevægelsernes store økonomiske betydning, ligesom jeg tilslutter mig den fremherskende vurdering, at „disse bevægelses styrke byggede i vid udstrækning

på en social og kulturel kapital, der havde rødder i de folkelige bevægelser fra begyndelsen af 1800-tallet“.

Men jeg skriver også, at den danske økonomiske vækst „må tilskrives et betydeligt mere komplekst forløb, end det fremgår ved at fokusere på andels- og arbejderbevægelse“. Og jeg fortsætter: „Det er baggrunden for, at denne fremstilling tildeler for det første udlandet, for det andet staten med politikere, embedsmænd og vidensarbejdere og for det tredje de direkte markedsaktører, virksomheder, ansatte og forbrugere, en større rolle, end der er tradition for“. Og jeg sammenfatter varedeklarationen med sætningen: „Udlandet, staten, længe under ledelse af en ganske sammensat elite i byerne og på landet, og en række store og innovative markedsaktører bidrog alle i langt højere grad og mere direkte til dansk velstand, end grundfortællingen åbner plads for“.

Firkantet sagt er mit centrale budskab, at „folk“ og „elite“ samt „land“ og „by“ bidrog positivt til den danske velstand. Relevansen af et helt værk om dette „og“ begrundes jeg med, at byerhvervene og eliten, forstået bredt, typisk tildeles for ringe vægt i fremstillinger om Danmarks vej til velstand. Danmark var i langt højere grad et moderne urbaniseret samfund, end fortællingen om Danmark som landbrugsland giver plads til at huske. Og det er min vurdering, at den politiske magt, som landbruget opnåede understøttet af dets samfundsøkonomiske betydning og fortællingen om Danmark som landbrugsland, der hentede ekstra legitimitet fra tvivlsomme og tabsgivende økonomiske dispositioner hos centrale dele af den økonomiske elite, førte til en institutionel udvikling og kapitalmæssig allokering, der ikke var økonomisk optimal. Danmark blev i perioder ikke så rigt, som det kunne være blevet.

Denne metodiske tilgang anfægter Jan Pedersen. Og det er han i sin gode ret til, men det viser en afgørende forskel i vort historiesyn. Jan Pedersen medgiver, at det ikke kan afvises, at kontrafaktiske ræsonnementer kan være berettigede i historisk forskning. Men hans skepsis er tydelig, og han mener, at det skulle være gjort eksplicit, at jeg ville gøre brug af kontrafaktisk historieskrivning. Jeg medgiver, at historikere skal være opmærksomme på, hvornår de argumenterer kontrafaktisk. Men jeg må tilstå, at jeg siden 1970'erne, da der i mere end 10 år havde været en omfattende debat om brug af kontrafaktisk historieskrivning, herunder ikke mindst inden for økonomisk historie, har opfattet det som ukontroversielt at vurdere udviklingstræk og begivenheder i lyset af forestillede alternative forløb. Jeg har læst mange historiske værker og også faglitteratur inden for samfundsvidenskaberne og andre videnskaber, hvor kontrafaktiske ræsonnementer har indgå-

et, som regel begrundet i antagelser hentet fra alment anerkendte modeller eller systemsammenhænge.

Økonomerne har f.eks. det udmærkede begreb *opportunity costs*. Hvad er omkostningerne ved at prioritere noget frem for noget andet? En vurdering heraf kræver omfattende og stringente analyser, men jeg tillader mig i mine to bind at anlægge en beslægtet tankegang ved at foretage vurderinger med baggrund i historisk faktuel viden. Jeg vurderer f.eks., at landbrugets politiske repræsentanters stadige kanalisering af offentlige midler over til støtte for landbruget, mens der blev skåret ned på midler til støtte for andre erhverv, i en række tilfælde var væksthæmmende. Jeg giver f.eks. eksempler på den førte uddannelses- og forskningspolitik. Tekniske uddannelses- og forskningsmiljøer blev skåret i slutningen af 1920'erne under en Venstre-regering, samtidig med at de for landbruget vigtige uddannelses- og forskningsmiljøer fik tilført ekstra ressourcer. Andre eksempler kunne nævnes fra en senere periode, hvor den danske jordlovgivning længe favoriserede det mindre og mellemstore landbrug ved f.eks. at sikre det eksklusiv ret til at erhverve tillægsjord. Trods Jan Pedersens kritik af min sprogbrug vil jeg fastholde, at der var tale om eksklusive rettigheder. Jeg har i øvrigt på intet tidspunkt modsagt, at argumenterne herfor indeholdt et betydeligt socialt sigte.

Jan Pedersens forsvar for landbrugets favorisering af eget erhverv er tilsyneladende, at det skete i et åbent samfund med lige adgang for alle til at øve indflydelse. Jeg har en anden opfattelse af det danske samfund i den behandlede periode. Det var på vej mod åbenhed, men fuld åbenhed var der ikke tale om. De ufuldstændige mål for periodens sociale mobilitet peger ikke på fuld åbenhed, ligesom der, som jeg redegør for, var skævhed i forskellige gruppers adgang til politisk repræsentation, til fordel for landbrugstunge områder. Blot for her at nævne et par af mange indikatorer på en begrænset åbenhed i datidens samfund.

Jan Pedersen opfatter tilsyneladende, at hans tungeste skyts til at undergrave min fremstilling og valg af metode er, at jeg søger at besvare en makroøkonomisk problemstilling ved at bevæge mig på alle tre niveauer, mikro-, meso- og makroniveauet. Det er rigtigt, at BNP er en makrostørrelse, som kun ændres afgørende ved makroforskydninger i rammerne for samfundsøkonomien, herunder ændringer i de internationale konjunkturer og ændringer i nationale og internationale institutionelle rammer for transnationale bevægelser af varer, arbejdskraft, kapital og knowhow. Disse forhold dækkes da også i mine bøger. Samtidig er det som nævnt en af mine væsentlige pointer, at den danske velstandsudvikling var resultatet af en kompleks udvikling, som jeg giver et bud på mere udfoldet end sædvanligt ved at trække på en om-

fattende forskningslitteratur. Mere kunne trækkes ind i analysen, men jeg opfatter mine konklusioner som valide.

En vigtig pointe for mig er, at Danmarks relativt høje velstand netop skyldtes erhvervslivets bredde. Udviklingen kan ikke forstås ud fra udviklingen i en enkelt eller nogle få virksomheder eller en enkelt erhvervssektor eller branche. Uden produktion og forbrug i bredden ville der ikke være nogen velstand. Skabelsen heraf sker på mikroniveauet, og det er summen af disse processer, vi måler med BNP. I fremstillingen foretager jeg generaliseringer med tanke på en række idealtyper af virksomheder, herunder også helt centralt spørgsmålet om, hvilken form for kapitalisme der til skiftende tid prægede dansk erhvervsliv, hvilket Jan Pedersen reelt afviser som værende interessant. Det synes jeg, at det er, da kapitalismens form i høj grad er med til at bestemme, hvordan ressourcer og magt er fordelt i samfundet.

Danmark havde ikke haft sin høje velstand uden innovationer i Schumpeter'sk forstand. De har været med til at præge den danske erhvervsudvikling. Der er tale om innovationer på et meget bredt felt. De fleste kom til Danmark fra udlandet, men der var også eksempler på dansk kreativ innovation. Danmark havde tidligt fordel af et innovationssystem, der var bredere end det knyttet til det landbrugsindustrielle kompleks. Hvordan det bedst illustreres, kan diskuteres, men jeg er stadig overbevist om, at inddragelse af mikroniveauet er uomgængeligt, ikke kun for at vurdere omfanget af større innovationer, men også for at vurdere omfanget af arbejdsindsatsen i samfundets tusinder af virksomheder, herunder betydningen af stadige effektiviseringer og inkrementelle innovationer, både *bottom-up* og *top-down*. Og som jeg understreger gennem hele værket, er innovation en usikker proces, der sker i en kollektiv og akkumulerende læringsproces.

Danmark er i dag et af verdens rigeste lande målt på BNP pr. indbygger, og det er vi ikke pga. særlige naturressourcer eller ved at være et internationalt skattely, og vi er det heller ikke på grund af et særligt effektivt landbrug. Det er vi, efter min opfattelse, på grund af de sammensatte faktorer, jeg forsøger at give et billede af. Vi havde i dette perspektiv ikke ligget så højt på velstandslisterne, hvis det ikke havde været for styrken og bredden i den danske erhvervsstruktur, hvis styrkepositioner har dybe historiske rødder udviklet i et samspil mellem stat, udlandet og private markedsaktører i mange dimensioner, herunder også på mikroniveauet. Det er ikke nemt at etablere disse forbindelser imellem mikro- og makroniveauerne. Hele mit værk er imidlertid rundet af en idé om, at det er for fattigt, hvis vi som historikere ikke forsøger. Alternativt til at gøre forsøget er nemlig, at vi har nogle makrotal, som vi forklarer med en forkert grundfortælling.